

ların sadece iki camiyi zikretmesinin sebebi kısmen onların bu tür konularla fazla ilgilenmemeleri, kısmen de güneydoğudan şehre panoramik bakış açısında diğer camilerin görünmemesidir. Ahmed Paşa Camii, belki de Tesalya'nın güneyindeki bütün Osmanlı binaları içinde en büyük ve en güzel olanıdır. XVII. yüzyıl sonlarına doğru yapılmış Thebai Katedrali'ndeki Aziz Luka ikonu şimdi ortadan kalkmış olan bu binayı ayrıntılarıyla tasvir etmektedir. Caminin planı İstanbul'daki Yenice Camii'ninkine benzemektedir. Ortada merkez kubbe dört yarım kubbeyle desteklenmiş ve kible duvarındaki dört küçük köşe kubbesi kaldırılmıştır. Bu cami, 992'de (1584) Tosya'da yapılan Abdurrahman Paşa Camii'ne de çok benzermektedir. İstefe'deki Ahmed Paşa Camii, Kadmeia platosunun en yüksek tepesine yapılmıştı ve çok uzaklardan görülebiliyordu. Yaptıran kişi hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Kardeşi Köse Ali Paşa, Mora sancak beyi ve 1083-1086 (1672-1675) yıllarında Osmanlı donanmasının kaptanpaşasıydı.

XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında şehir nüfusunda ciddi bir değişim olmuştur. 1745'ten hemen önce İngiliz seyyahı Richard Pococke İstefe'de 200 Rum, yetmiş yahudi hânesi olduğunu, Türkler'in ise 1000 hâne dolayında bulunduğunu belirtir. Bu rakamlar, XVI. yüzyılın sonundan itibaren nüfusun kazanmış olduğu yükselme eğilimini kaybedip tedericen azalmaya başladığını, çoğunluğu da müslümanların oluşturduğunu göstermektedir. Pococke'nin ifadesine göre şehirde bir başpiskopos, bir kadı ve bir voyvoda oturmaktaydı. XIX. yüzyıla girerken şehirde sadece hristiyan nüfusta değil müslüman nüfusta da azalma oldu. 1810'da William Martin Leake, 250'si Türk 700 ailenin yaşadığını söylemektedir. Onun verdiği rakamlar oldukça düşüktür. Henry Holland, 1815'te 4000 ev ve 20.000 nüfus olduğunu söylemektedir. Bu rakamlar ise oldukça yüksektir. Edward Clarke, 1810'da buranın bir voyvoda tarafından yönetildiğine işaret etmekte, kenar mahalleleri dahil nüfusunun çok olduğunu, bunun tam bir hesabının yapılamadığını yazmaktadır. Hugh Williams, 1819'da çizdiği bir resimde Osmanlı İstefesi'nin bir panoramasını verir. XIX. yüzyılın ilk dönemlerine rastlayan bir gravür uzun bir su kemeri, iki minare, Kadmeia'nın kenar mahallelerinde bahçe duvarlarıyla çevrili üç kubbeli türbe / tekke, bir kemer ve büyükçe bir evle birlikte

şehri güneydoğudan göstermektedir. Burada yer alan tekkelerden biri Evliya Çelebi tarafından zikredilen tekke olup bugün bulunduğu yer hâlâ "Tekes" adıyla anılmaktadır.

Osmanlı İstefesi Yunan isyanı sırasında oldukça sarsıldı. 1821'de Diakos kumandası altında Yunan âsileri tarafından ele geçirildi ve 1822'de geri alındı. 1829'un yazında Demetrios Ypsilantis tarafından tekrar kuşatıldı ve 1831'de yeni Yunan devletine resmen katıldı. Savaş zamanında yıkılmayan binalar 1853 ve 1893 yıllarında vuku bulan iki büyük depremde yerle bir oldu. Bu iki depremin ardından şehir satranç tahtası gibi çizilmiş bir plana göre yeniden inşa edildi. 1920'deki nüfus sayımında şehirde sadece 4085 kişinin yaşadığı tesbit edilmiştir. Lozan Antlaşması'ndan sonra Anadolu'dan gelen Rum göçü sebebiyle nüfus iki katına çıktıysa da ardından oldukça yavaş bir artış göstererek günümüzde 20.000'e ulaştı; böylece XVI. yüzyılda Osmanlı dönemindeki nüfusu ancak yakalayabildi. Bugün Osmanlı dönemine ait sadece birkaç kitâbe ve mezar taşı Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Şehir günümüzde çevresinde yetiştirilen buğday, şarap, zeytinyağı, tütün ve pamuk gibi ürünlerin pazarlandığı bir ticaret merkezidir. Burada ayrıca ipek üretilir. Tekstil, kimya ve porselen sanayii bulunur. Eski Yunan trajedilerinin en ünlülerinin sahnelendiği bir yer olarak turistik önem taşır. Yunanistan önemli bir deprem kuşağı üzerinde yer aldığından şehir 7 Eylül 1990'daki depremden de etkilenmiştir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 66; İdrisi, *Géographie d'Edrisi* (trc. P. A. Jaubert), Paris 1836 → (*Islamic Geography* içinde, nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1412/1992, II, 123; Sieur du Loir, *Voyage du Sieur du Loir*, Paris 1654, s. 330; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 233-236; J. Spon – G. Wheler, *Voyages to Dalmatia, Greece and the Levant*, London 1682, s. 332; R. Pococke, *A Description of the East and Some Countries*, London 1745, II, 160; H. Holland, *Travels*, London 1816, s. 266; E. D. Clarke, *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa*, London 1816, II, 64; W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, II, 221; W. Miller, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, s. 76-77; D. G. Tsevas, *Historia ton Thivón kai tis Voiotias apó ton archaiótaton chrónon méchri símeron*, Athens 1928; K. M. Setton, *Catalan Domination of Athens*, London 1975; a.mlf., "The Catalans in Greece, 1311-1380", *A History of the Crusades* (ed. K. M. Setton – H. W. Hazard), London 1975, III, 216-224; a.mlf., "The Catalans and Florentins in Greece, 1380-1462", a.e., III, 225-277; J. Koder – F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini, I, Hellas und Thessalien*, Wien

1976, s. 269-271; S. Symeonoglou, *The Topography of Thebes. From the Bronze Age to Modern Times*, Princeton 1985; *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten, Von Anfängen bis zur Gegenwart* (ed. S. Lauffer), München 1989, s. 662-667; *The Oxford Dictionary of Byzantium* (ed. A. Kazhdan), New York-Oxford 1991, III, 2032; M. Kiel, "Central Greece in the Suleymanic Age. Preliminary Notes on Population Growth, Economic Expansion and its Influence on the Spread of Greek Christian Culture", *Soliman le Magnifique et son temps* (ed. G. Veinstein), Paris 1992, s. 399-424; a.mlf., "Byzantine Architecture and Painting in Central Greece, 1460-1570. Its Demographic and Economic Basis According to the Ottoman Census and Taxation Registers for Central Greece, Preserved in Istanbul and Ankara", *Byzantinische Forschungen*, XVI, Amsterdam 1990, s. 429-446; P. Lock, *The Franks in the Aegean*, London-New York 1995, tür.yer.; E. Balta, "The Rise and Decline of Ottoman Boiotia", *Proceedings of the Sixth International Congress of Boiotian Studies* (ed. J. Bintliff), Durham 1997, s. 220-265; a.mlf., "Rural and Urban Population in the Sankak of Eurippos in the Early 16<sup>th</sup> Century", *Archeion Euboikon Meletón*, sy. 29, Athens 1992, s. 55-185; M. Chatzidakis, "The Painter Frangos Kontaris", *Deltion Christianikis Archaiologikis Etairias*, V, Athens 1966-69, s. 299-301; a.mlf., "O Frangos Katelanos kai oi alloi Thivaioi", *Istoria tou Ellinikou Ethnos*, X, Athens 1974, s. 424-428; S. Bowman, "Jews in 14<sup>th</sup> Century Thebes", *Byzantion*, L, Bruxelles 1980, s. 403-409; a.mlf., "Jewish Epitaphs in Thebes", *Revue des études juives*, CXLI (1982), s. 317-330.



MACHIEL KIEL

#### İSTİFÂ

(bk. TASFİYE).

#### el-İSTÎÂB

(الاستيعاب)

İbn Abdülber en-Nemerî'nin  
(ö. 463/1071)  
sahâbenin hayatına dair eseri.

Tam adı *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb* olup sahâbe biyografisine dair günümüze ulaşan ilk eserlerden biridir. Müellifin diğer kitaplarındaki bazı atıflara ve talebelerinden birine 433 (1041) yılında eserin rivayeti için verdiği icâzete göre bu tarihten önce yazıldığı anlaşılmaktadır.

İbn Abdülber mukaddimesinde ashap kavramı, kimlere sahâbi denileceği ve sahâbenin adaleti gibi konularda açıklamada bulunduğu eserini dört bölüm halinde düzenlemiş, birinci bölümde nesebiyle, ikinci bölümde künyesiyle bilinen erkek sahâbiler, aynı şekilde üçüncü bölümde nesebiyle, dördüncü bölümde künyesiyle meşhur olmuş kadın sahâbiler hakkında



bilgi vermiş ve her bölümü kendi içinde Mağrib alfabesi tertibine göre sıralamıştır. Terim anlamında sahâbe kabul edilen kimseler dışında mümin olarak Hz. Peygamber'le bir defa karşılaşan veya onu bir defa görenlerle ondan duyduğu tek cümleyi rivayet edenlere, Resûlullah hayatta iken müslüman anne ve babadan doğan çocuklara, Hz. Peygamber'in kendisine dua ettiği ve yüzlerine baktığı bebeklere ve mümin olarak Hz. Peygamber'le bir şekilde münasebeti bulunan kimselere de eserde yer verilmiştir. İbn Abdülber kitabına *el-İstî'âb* adını vermekle birlikte çalışmasının bütün sahâbeyi ihtiva etmediğini ifade etmiş, eserinde yer almayan sahâbiler için yazılmasını istediği kitap ise talebesi Ebû Ali el-Gassânî tarafından kaleme alınmıştır (Zehebî, IV, 1234).

*el-İstî'âb*'in kaynakları arasında Mûsâ b. Ukbe, İbn İshak, Vâkıdî, Halife b. Hayyât, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Zübeyr b. Bekkâr, İbn Ebû Hayseme, İbnü'l-Cârûd, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Ebû Bîşr ed-Dûlâbî, Ebû'l-Abbâs es-Serrâc, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Ebû Ca'fer el-Ükayfî, Ebû Hâtım er-Râzî ve İbnü's-Seken gibi müelliflerin eserleri yer almışsa da İbn Abdülber yaşadığı coğrafi bölge itibarıyla İbn Kânî, Taberânî, İbn Şâhin, Ebû Abdullâh İbn Mende, Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Müstağfirî gibi müelliflerin kitaplarından faydalanamamıştır. Ebû Ali el-Gassânî'den sonra İbn Fethûn Muhammed b. Halef (ö. 520/1126) *el-İstilsâk 'ale'l-İstî'âb* adıyla esere iki ciltlik bir zeyil yazmış, *et-Tenbih 'alâ evhâmî İbn Abdülber fi'l-İstî'âb* adlı diğer bir çalışmasında İbn Abdülber'in hatalarına işaret etmiştir. Ebû İshak İbnü'l-Emîn el-Endelûsî bu esere dair *el-İ'lâm bi'l-hiyetî'l-a'lâm min aşhâbi'n-nebî 'aleyhi's-selâm*, Mellâhî Müstedrek 'ale'l-İstî'âb ve Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed el-Cemâhîrî et-Tenûhî *el-İrticâl fi esmâ'ir-ricâl* adlı kitapları kaleme almışlar, ayrıca Ruşâtî, Ebû'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ ve Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Abdülvâhid el-Gâfîkî *el-İstî'âb* üzerine zeyil yazmışlardır. Ebû'l-Velîd el-Vakkâşî ve İbn Dihye el-Kelbî'nin de eser üzerine hâşiyeleri vardır. Şehâbeddin Ahmed b. Yûsuf el-Ezraî *Ravzatü'l-aḥbâb fî muḥtaşari'l-İstî'âb*, İbn Ebû Tay Yahyâ b. Hamîde el-Halebî *Tehzîb*, Muhammed b. Muhammed b. Ali es-Senderûsî *eş-Şümûsü'l-mudî'e fî zikri aşhâbi hayri'l-berîyye (Dârü'l-kütübî'l-Miṣriyye, s. 255)*, Münzîrî *Muḥtaşaru muḥtaşari'l-İstî'âb* (Ketânî, s. 413), Muhammed b. Ebû Bekir el-

Vâiz Lûbâbü'l-İstî'âb (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1510), İbnü'z-Zehrâ Ömer b. Ali el-Veryağfî *Envârü üli'l-el-bâb fi'ḥtişâri Kitâbi'l-İstî'âb (a.g.e., a.y.)*, Muhammed b. Ya'kûb el-Halîfî *İ'lâmü'l-işâbe bi-a'lâmi's-şahâbe* adıyla *el-İstî'âb*'ı ihtisar etmişlerdir. İmâm-ı Sultânî Mustafa Efendi eseri Türkçe'ye tercüme etmeye başlamışsa da ölümü üzerine "hâ" harfinde kalmış, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi çalışmayı "râ"-nın yarısına kadar sürdürebilmiştir (İÜ Ktp., nr. 1549, 3217; Nuruosmaniye Ktp., nr. 723).

*el-İstî'âb* ilk defa Haydarâbâd'da (I-II, 1318-1319/1900-1901), daha sonra aslına uygun olarak Mağrib alfabesi tertibiyle Kahire'de *el-İşâbe* kenarında (I-IV, 1323-1324/1905-1906, 1328/1910, 1333/1915), aynı baskıdan ofset usulüyle Bağdat'ta ve yine Kahire'de müstakil iki cilt halinde (1358/1939), Doğu İslâm dünyasında kullanılan yaygın alfabetik tertibe göre Ali Muhammed el-Bicâvî'nin tahkikiyle (I-IV, Kahire 1375-1380/1955-1960, 1389/1969; Beyrut 1992) yayımlanmıştır. İbn Fethûn ve İbn Hacer, *el-İstî'âb*'da 3500 civarında biyografi bulunduğunu söylüyorlarsa da *el-İşâbe* ile birlikte basılan nüshada 3624, Bicâvî neşrinde 4228 biyografi yer almaktadır. Bu farklılık, eser üzerinde yapılan çalışmaların bazı biyografilerin kitaba alınmasından kaynaklanmış olmalıdır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 1-25; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 291-292; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1234; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 3-4; Keşfü'z-zunûn, I, 81; Dârü'l-kütübî'l-Miṣriyye, *Fihristü'l-maḥtutât I: Muṣṭalaḥu'l-hadîs*, Kahire 1375/1956, s. 255; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 256, 413-414; Abdurrahman Utbe, *Ma'a'l-mektebeti'l-Arabîyye*, Beyrut 1404/1984, s. 119; Ali Yardım, *Hadis*, İzmir 1984, I, 81-82; Leys Suûd Câsim, *İbn Abdülber el-Endelûsî ve cühûdühü fi't-târîh*, Mansûre 1408/1988, s. 287-306; M. M. Nino, "La Obra genealogica de Ibn 'Abd al-Barr", *Actas de las Jornadas de cultura Árabe e Islámica: 1978*, Madrid 1981, s. 210-215; Şâkir Mahmûd Abdülmu'nîm, "Teṭavvürü't-te'lîf fi ma'rifeti's-şahâbe ve'l-muşannefâtî'lletî berazet fih", *Mecelletü'l-baḥşî'l-ilmî ve't-türâşî'l-İslâmî*, sy. 4, Mekke 1401/1981, s. 357-359.



ALİ YARDIM

#### İSTİÂNE (الاستانة)

##### Şairin

bir ve daha çok mısra alıntı yapması  
mânasında tazmin türü  
(bk. TAZMİN).

#### İSTİARE (الاستارة)

İlgisi benzeşme olan  
en önemli mecaz türü ve edebî sanat.

Sözlükte "ödünç istemek, ödünç almak" anlamına gelen *istiâreyi* belâgat âlimleri, "bir kelime veya terkinin, teşbihe mübalağa ve yorum gücü sağlamak için benzeşme ilgisiyle ve bir karîneye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılması" şeklinde tarif etmişlerdir. Câhiz ve Abdülkâhîr el-Cürcânî gibi âlimler benzeşme ilgisi sebebiyle *istiareyi* bir teşbih türü olarak kabul ederken (*Esrârü'l-belâğa*, s. 20) Fahreddin er-Râzî, Sekkâkî ve daha sonra gelenler onu bir mecaz türü olarak görmüşlerdir.

*İstiare* kelimesine terim anlamında ilk defa yer veren Ebû Amr b. Alâ (ö. 154/771), İmrûülkays'ın avcı atının yabani hayvanları yakalamadaki hızını tasvir ederken kullandığı "kaydû'l-evâbid" (yabani hayvanların kemendi) ifadesini örnek göstermiştir. İbn Alâ'yı Hammâd er-Râviye, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ ve Asmaî takip etmiştir. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ bazı âyetleri tefsir ederken *istiare* üslûbuna işaret etmiş (*Me'âni'l-Kur'ân*, II, 91, 156, 263 vd.), Ma'mer b. Müsennâ da önceki belâgatçılara göre *istiareyi* daha geniş biçimde incelemiştir (*Nekâ'iz*, I, 275; II, 589). *İstiare*nin bir edebiyat terimi olarak ilk tanımını, "bir şeyi yerine geçebilecek bir başka şeyin adıyla adlandırma" şeklinde Câhiz yapmış ve "bedel, mesel, bedî" terimlerini *istiare* anlamında kullanmıştır (*el-Beyân*, I, 153, 284; IV, 55; *Kitâbü'l-Hayevân*, II, 280-283; IV, 273-278). Bu tanımları daha belirgin duruma getiren Ebû'l-Hasan el-Cürcânî *istiareyi* "asıl anlam yerine ödünç alınan (müstear) anlamla yetinilen, ibarenin nakledilenden başka bir ibare yerine kullanıldığı tür" olarak tanımlamış, iki taraf arasındaki ilginin benzeşme ilgisi, amacının da bu benzeşmede yakınlık sağlamak olduğunu belirtmiştir (*el-Vesâṭa*, s. 41). Fahreddin er-Râzî, İbn Ebû'l-İsba', Şehâbeddin Mahmûd el-Halebî gibi belâgat âlimleri, Cürcânî'nin tanımladığı bu amacı "teşbihte mübalağa sağlamak" şeklinde ifade etmişlerdir.

İbn Sinân el-Hafâcî, Rummânî'nin "izah için ibarenin sözlük anlamından başka anlam aktarılması" biçimindeki tanımını naklettikten sonra "izah için" ifadesini, müşebbehin (müstear leh) durumunun benzetme yoluyla açıklığa kavuşturulması